

**Karaağaç, Günay. *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit
Yayımları, İstanbul, 2009, 209 s.
ISBN 978-605-4117-30-7**

Ekrem Arıkođlu

Meyve veren ağaç taşlanırmış. Prof. Dr. Muharrem Ergin'in *Türk Dil Bilgisi* kitabı Türkolojinin meyve veren ağacıdır. Ceviz ağacı gibi yıllar geçtikçe değeri artıyor, uzun yıllardır rakipsiz, üniversitelerimizde ders kitabı olmaya devam ediyor. Öte yandan eser; anlatımının muğlaklığı, vurgulamaların sıklığı, yabancı terimlerin kullanılması, ses bilgisinde ağız özelliklerinin esere yansması, kelime grupları ve cümle bilgisi bölümlerinin kısalığı gibi konularda tenkit edilmiştir. Bu eser dışında pek çok dil bilgisi kitabı yazılmıştır. Fakat, birkaçı dışında, bu eserler çoğunlukla üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri yerine Türkçe dersleri için yazılmış ticari amaçlı kitaplar ötesine geçememiştir. Uzun yıllar sonra kelime grupları ve cümle bilgisiyle ilgili boşluk Prof. Dr. Leylâ Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* adlı eseriyle doldurulmuştur. Eserin üniversitelerimizde gördüğü rağbetten bunu anlıyoruz.

Neyin basit cümle, neyin birleşik cümle olduğu konusu günümüzde de Türkiye Türkçesinin en çok tartışılan meselelerinden biridir. Karahan, eserinin sonraki baskılarında “şartlı birleşik cümle” bölümünü çıkararak bu konudaki tavrını göstermiştir. Cümlenin tanımı konusunda hemen hemen herkesin ortak olduğu bir sözcük vardır. “Hüküm.” Cümle hüküm bildiren yapıdır. “Şartlı birleşik cümlenin” şart cümlesinde (?) hüküm bulunmaz. Öyleyse böyle bir birleşik cümle türü de yoktur. Karahan'ın eseri maddeler hâlinde sıralanmış, basit ve anlaşılır bilgileriyle, cümle bilgisi bölümünde bol ve çözümlenmiş örnekleriyle daha uzun yıllar ders kitabı olmaya devam edecektir.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* kitabı alanındaki boşluğu dolduran başka bir eser olmuştur. Korkmaz, Türkçenin ekleri ve kelime bilgisiyle ilgili bütün görüşleri bir araya getirerek yorumlamıştır.

15 gün önce yeni bir eser elime geçti. Prof. Dr. Günay Karaağaç hocamızın *Türkçenin Söz Dizimi* adlı eseri. Eserin içindekiler bölümüne bakınca “Hocamız daha çok şekil ve kelime bilgisi üzerinde durmuş” diye düşündüm. Eseri okuyunca yanıldığımı anladım.

Uzun yıllardır ülkemizde sürüp giden bir sorun vardır. Türkçeye vâkıf olanlar dil bilimine, dil bilimine vâkıf olanlar Türkçeye vâkıf değildir. Bu yüzden birbirimizi anlayamayız. Bunun tek istisnası Prof. Dr. Doğan Aksan'dır

herhâlde.

Elimizdeki eserde, Ergin ekolünden yetişmiş hocamızın, Türkçenin söz dizimi konusuna dil biliminin hayatın içinden, anlaşılır terimleriyle, yeni şeyler söylediğini görüyoruz.

Eser iki ana bölümden oluşur: 1.*Sözlük ve Söz Dizimi Öğeleri* 2. *Söz Dizimi*. Sözlük Öğeleri *kök sözler, türemiş sözler ve söz dizimi kaynaklı sözler* olmak üzere üç grupta toplanır. Söz dizimi kaynaklı sözler ise kendi içerisinde *birleşik sözler, deyimler ve atasözleri* olmak üzere üçe ayrılır.

Sözler sözlükteki türlerine göre ve söz dizimindeki işlevlerine göre iki, söz dizimindeki işlevlerine göre sözler ise yedi gruba ayrılır: ad, sıfat, zarf, zamir, eylem, edat (çekim ve ünlem edatları) ve özel ad.

Söz dizimi öğeleri 1. *asıl ve bağlı biçim birimler* 2. *yapımlık ve çekimlik bağlı biçim birimler* şeklinde iki gruptur. Çekimlik bağlı birimlere *isim çekim ekleri* (çokluk, iyelik, ekli ve edatlı hal çekimi) ve *fiil çekim ekleri* (şahıs ekleri, şekil ve zaman ekleri, ana yardımcı fiil) girer.

Sözlü dil kullanımında *vurgu, titremleme, beden dili* bölümleri, yazılı dil kullanımında *yazım kuralları ve noktalamanın* dile kattıkları anlatılır.

Eserin ikinci bölümü *söz öbekleri ve cümle* adlarını taşır. Hocamız kelime grubu terkibi yerine “*söz öbeği*”ni tercih eder. Söz öbekleri de kendi içerisinde *yapımlık ve çekimlik* olmak üzere iki gruptur.

Yapımlık söz öbeklerine *fülimsi öbekleri* (*isim-fiil, fiil ismi, zarf-fiil*), *kısaltma öbekleri, sayı öbeği, birleşik filler, yineleme öbekleri, aitlik öbeği, bağlama öbek ve cümleleri, özel ad öbeği* girer. Çekimlik söz öbekleri ise kendi içerisinde *ilişkilendirme ve nitelendirme* olmak üzere iki gruptur. İlişkilendirme öbeğinde *isim tamlaması, iyelik öbeği* ve *ilgi hali öbeği*, nitelendirme öbeklerinde ise *sıfat tamlaması* bulunur.

209 sayfalık eserin 183-209 sayfalarında *cümle* bölümü bulunur. Cümleler yapılarına göre *basit, birleşik, bağlı ve eksiltili cümle veya söz cümle* olarak dörde ayrılır. Birleşik cümleler de *şartlı, iç içe* ve *ki’li* olmak üzere üç gruptur. Karaağaç, eserde şartlı birleşik cümleye yer verir, fakat tanımında: “*Şart cümlesi, bütün dillerde yardımcı cümledir. Bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. Şartlı cümle tek başına yargı bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi genellikle, ana cümle yüklemine zarfı gibidir ve ana cümle başında veya içinde bulunur*” der.

Bizce eseri aynı konuda yazılmış diğerlerinden ayıran nokta, yapılar tanımlanırken kullanılan dildir. Tanımlar, sözün veya öbeğin dil içerisindeki işlevleri üzerine yoğunlaşır. Bu durumun daha iyi anlaşılması için eserden kısa alıntılar yapmak istiyoruz:

Dil kullanımı, sözlük ve söz diziminden oluşur... Her dil kullanımı eylemi, gerçek dünyanın dilin saymaca birimleriyle yeniden kurulmasıdır. Varlık ve eylem adlarından oluşan sözlükler, dilin nedensiz genellemelerden doğmuş sosyal yapısını; varlık+varlık (söz öbekleri) ve varlık+eylem (cümle) gibi başlıca iki türü olan söz dizimi ise, nedenli özellemlere dayalı bireysel yapısını ifade eder. Bu nedenle, sözlük (edinim), toplumun geçtiği yolları; söz dizimi (kullanım) ise, kişinin geçtiği yolları yansıtır.

Dil, hem sözlüğü hem de söz dizimiyle bilgilerimizin adlarından oluşan bir bütündür. Sözlük ve söz dizimi topluca değerlendirildiğinde bütün bilgilerimizin ya bir varlık ya da bir olaydan ibaret olduğu görülür. Söz ve söz öbekleri varlık bilgilerimizin adları iken, cümleler olay bilgilerimizin adlarıdır... Sözlüklerde sözlerin anlamları, söz dizimlerinde ise, hangi işlevde kullanıldıkları önemlidir.

Yapımlık ve çekimlik bağlı birimlerden; yapım ekleri, çokluk eki, iyelik ekleri ve yardımcı fiillerin yönü geriye doğrudur. Çekim ekleri, ismin hal ekleri, son çekim edatları ve yardımcı cümlelerin yönü ileriye doğrudur.

Eserde çekim ekleri, tablolar halinde Eski Türk yazı dilleri ve Çağdaş Türk yazı dillerindeki şekilleriyle verilir. Sözlerin, söz öbeklerinin dil içerisindeki işlevlerine ve bu işlevlerin tanımlarına yoğunlaşılır. Yapılan tanımlardan sonra örnekler art arda sıralanır ve yoğun değildir.

Eseri, özellikle kelime grupları konusunda, yeni ve dil biliminin Türklerin anlayacağı diliyle farklı bilgiler öğrenmek isteyen herkese, özellikle Türkçe öğretenlere tavsiye ediyoruz.